

Megjelent: az ELTE Pedagógikum támogatásával

az iskolakultúra 2009/3-4 melléklete

Megjelenés és nevelés

A formális (dokumentumokban rögzített) szabályok mellett informális szabályok is megjelennek az iskolák életében, és, bár működésük, hatásuk rendszerint nem tudatosul, ettől függetlenül meghatározhatják az intézmények légkörét, működését. Doktori kutatásaim azon informális szabályok vizsgálatára irányulnak, melyek látszólag jelentéktelenek, kevés szót ejtünk róluk, azonban hatásuk nem elhanyagolható. Mivel ebben a témakörben ismereteim szerint kevés kutatás született, hiszen a rejtett tantervvel és a fekete pedagógiával kapcsolatos tanulmányok csak kis részben érintik az általam vizsgálni kívánt kérdéseket, így részben az útmutató szakirodalmak hiányos volta miatt, részben a felmerülő kutatómódszertani kérdések miatt szükség volt elővizsgálatokra, hogy a kidolgozott mérőeszközöket tesztelhessem.

Ezek a a vizsgálatok viszonylag szűk mintán (126, közoktatásban dolgozó pedagógussal és 139 diákkal), kérdőíves kikérdezés módszerével történtek, és főképp az informális szabályok egy szegmensének mélyrehatóbb megismerését célozták meg: a megjelenés szabályozását az iskolai életben. Mivel a kutatásban az adatfelvételt szolgáló kérdőív nincs adaptálva, hanem a kutatás részeként dolgoztam ki, beméréséhez elegendő volt a minta részletes, mélyreható ismerete. Természetesen a kapott adatok nem reprezentatívak, csupán az adott intézményekre érvényesek, azonban mindenképp jelzik bizonyos tendenciákat. A vizsgált tanulók 7–8. osztályos, kisvárosi általános iskolások közül kerültek ki, a korosztály kiválasztását részben az indokolta, hogy 11–12 éves korukban válnak a gyerekek képessé a diákönkormányzatban való működésre; másrészt ebben a korban veszi kezdetét a kamaszkorban szinte törvényszerűen bekövetkező lázadás a felnőttek világával szemben.

Az adatfelvétel óta eltelt idő a kutatás részeredményeinek feldolgozására bizonyult elegendőnek, így ezen tanulmány csak arra vállalkozhat, hogy az eddig megismert összefüggéseket a teljesség igénye nélkül bemutassa.

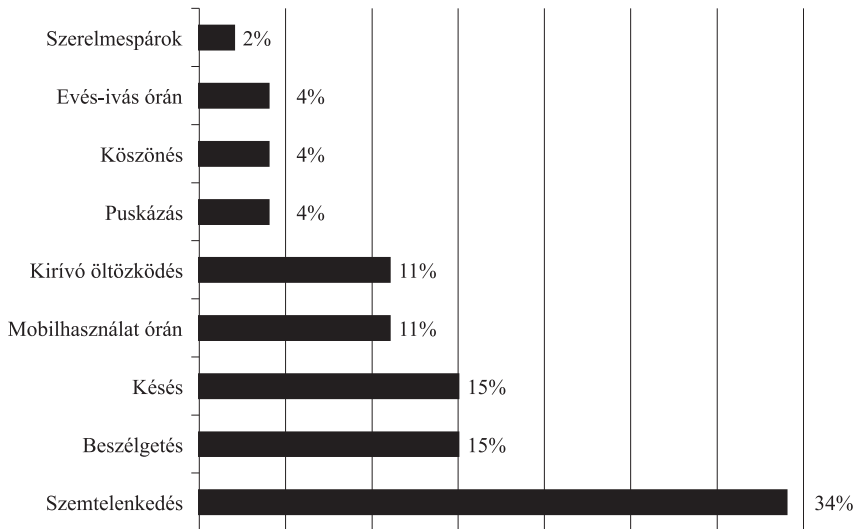
Bevezetés

A tanárképzésben részt vevő hallgatók számára a kezdő pedagógusok problémái között a fegyelmezés mindig az első helyek egyikén szerepel, de ezzel a nehézséggel nem csak a pályakezdők szembesülnek. A személyiségfejlesztési folyamathoz elengedhetetlenül hozzátartozik a rend/rendbontás kérdése (*Horváth-Szabó, 1999, 125.*). Ha a fegyelmezésre mint összetett jelenségre tekintünk, mellyel az előfordulás szintjén az iskolai élet minden résztvevője találkozik, akkor alapvetően válaszreakcióként értelmezhetjük egy adott jelenségre: amikor a diákok „rendetlenkednek”. Hogy ez a kifejezés valójában mit takar, az sok mindentől függ – többek között az adott iskola típusától, az osztály szerkezetétől, a pedagógus ingerküszöbétől és akár pillanatnyi lelkiállapotától. De legfőképpen attól, hogy a tanár mit gondol a rendről és a fegyelemről, a kívánatos viselkedésről, a tanulás folyamatáról és annak megnyilvánulásairól. A leggyakrabban az hangzik el, hogy az igazán „szigorú” és rendet tartó tanárnál „halálos csendben” ülnek a diákok. Má-

soknál létezik egy alapvető munkazaj – akár egy csoportmunka során, akár ha két padtárs a témával összefüggésben megvitat valamit, ami része a tanulási folyamatnak. A csend nem biztos, hogy aktív befogadást jelent. Az évszázados tapasztalatok azt is megmutatják, hogy a tanulói fegyelmetlenség megnyilvánulásai között is különbséget lehet és kell tenni, mert ezek a jelenségek érinthetik az elsajátítandó ismereteket, illetve az iskola szociális miliójét egyaránt (Ligeti, 2006).

Az informális szabályok egy jellegzetes területe az iskolák életében gyakran előforduló együttműködés tanár és diák között, mely jellemzően inkább nevezhető kiskapukeresésnek, összekacsintásnak, mint partneri viszonyoknak. Ezekben a helyzetekben a tanár hallgatólagos megegyezés alapján hajlandó eltekinteni a hivatalosan előírt retorzió alkalmazásától, a büntetéstől, gyakran azt gondolván, hogy így a diák legközelebb már nem követ el szabályszegést. Csakhogy, míg a tanár esetleg úgy gondolja, hogy így egy le nem írt és meg nem fogalmazott szerződést kötöttek, addig a tanuló mindezt nem feltétlenül éli meg így, vagy nincs is azon a kognitív-morális szinten, hogy képes legyen egyáltalán ennek észlelésére. Így, amikor ismét szabályszegést követ el, a pedagógus dilemma elé állítja: tekintse a cselekedetet súlyosabbnak, és alkalmazzon szankciókat (hiszen megszegte a diák a „szerződést”), vagy adjon még egy esélyt? A diák pedig vagy nem érti, hogy miért büntetik meg, hiszen ugyanezért a cselekedetért korábban nem járt retorzió, vagy pedig – jogosan – azt gondolja, hogy ugyanezt bármikor megteheti. Ez az eljárás arra ébreszti rá a diákot, hogy vannak kiskapuk az életben, ráadásul bizonyos személyi függőség jön létre a tanár és a diák között (Ligeti, 2000). A jelenség az adott osztály belső viszonyait is felülírhatja, hiszen a diákok egymás közti kommunikációjának része a másik pozíciójának feltérképezése: a tanulók nagyon is tisztában vannak azzal, hogy vannak olyan társaik, akiknek valahogy több mindent megengednek, mint a többségnek. Ez a jelenség, érthető módon, nem segíti elő a szabálykövető magatartás fontosságának interiorizálását, illetve a gyerekek nem fogják azt érezni, hogy a szabályok mindenkire érvényesek, s ez jelentős mértékben hátráltathatja az osztályközösség kohézióját.

Az általam megkérdezett pedagógusok ugyan nem kezdők, de nehézségeik nekik is vannak, melyet az 1. ábra szemléltet.

1. ábra. Mi okoz gondot a pedagógusnak munkavégzése során?

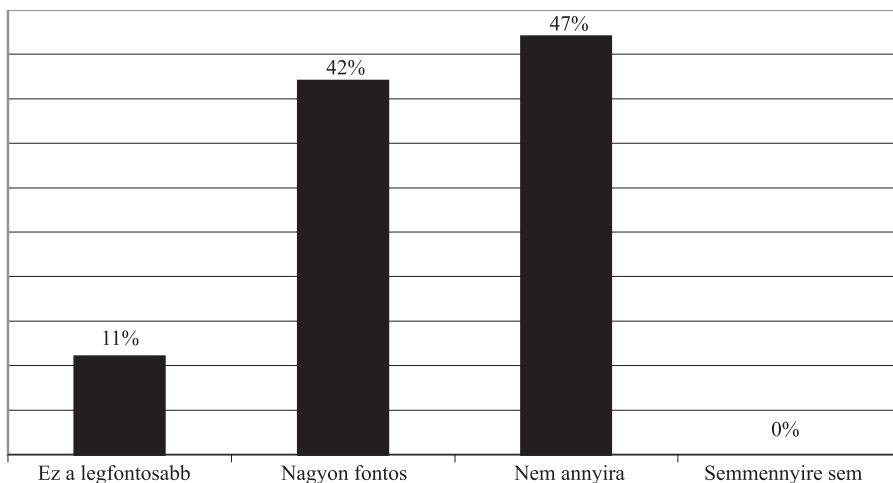
Első helyen a szemtelenkedés szerepel (34 százalék), kérdés azonban, hogy a szemtelenkedés alapvetően mit takar, valódi tiszteletlenséget a pedagógussal szemben, vagy csak egy – a tanár által nem odaillőnek ítélt – megjegyzést, megnyilvánulást; mindenestre a fegyelmezetlenségnek ítélt bármely viselkedés megzavarhatja a tanítás aktuális menetét, és kiközösítheti mind a pedagógust, mind a tanulókat a képzési folyamatból. Ugyanakkor ebben a jelenségben már az a tendencia is tetten érhető, hogy a pedagógusoknak szembesülniük kell azzal, hogy a tanulók felől már nem várható automatikus tisztelet a tanári státus irányába, hanem meg kell küzdeni azért.

A diákok öltözködése ugyan nem szerepel az első helyeken (11 százalék), azonban úgy gondolom, a megjelenés kérdésköre méltánytalanul elhanyagolt terület a pedagógiában.

Öltözködés az iskolában

A diákok öltözködése

A diákok mindennapjaiban – különösen a serdülőkorban – egyre fontosabb szemponttá válik, hogy ki milyen stílust követ, milyen ruhákat vesz fel, és mit akar kifejezni, üzenni a megjelenésével. Ez köszönhető részben a médiának és a fogyasztói társadalom térhódításának, másrészt pedig a korábban underground (zenei) mozgalmak – lásd például emo – bekerülésének a „mainstream”-be. Míg ugyanis korábban az „alterosok”, a tudatosan különbözni vágyók egy szűk réteget alkottak, akik a ruháikkal is lázadni akartak, addig mára ez a törekvés általánossá vált, és a ruházati üzletek kínálatában is megjelenik. A pedagógusoknak már nem elszigetelt jelenséggel kell szembenéznük, hanem tömegesen mennek az iskolába az erősen kisminkelt fiúk és lányok, festett hajjal és körömmel, tetoválással és piercingekkel, a tanárok pedig saját tűrészataruktól függően reagálnak erre az új helyzetre. Az általam megkérdezett fiatalok is nagy hangsúlyt fektetnek az öltözködésre (2. ábra).

2. ábra. Mennyire fontos az öltözködés a diákoknak?

Figyelemreméltó, hogy egyetlen diák sem válaszolta azt, hogy nem fontos számára a ruházkodás, míg a „legfontosabb” és a „nagyon fontos” választ adók többségben vannak azokkal szemben, akiknek ez a kérdés „nem annyira” fontos. Az általam megkérdezettek 26 százaléka értett részben vagy teljesen egyet azzal az állítással, hogy „Ha bátrabb lennék, merészebb ruhákat hordanék”, ami annak is a jele lehet, hogy a mai divat egyre inkább az extrémítások felé halad, ráadásul általában az ilyen megjelenésű gyerekek nép-

szerűsége is nagyobb társaik körében. Természetesen a ruházkodás alapvetően anyagi kérdés is: nem mindegy, hogy ki milyen egzisztenciális háttérű családból jön, mennyi a zsebpénze. Ezt a kérdéskört az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat. Az öltözködés anyagi vetülete

<i>Érdemes sok pénzt ruhákra költeni?</i>	<i>Ha sok pénzem lenne, sokat költenék ruhákra.</i>
Igen, mindenképpen 14%	Teljesen egyetértek 20%
Érdemes, de nem sokat 82%	Részben egyetértek 58%
Egyáltalán nem 4%	Nem értek egyet 22%

Érdekes, hogy amíg általánosságban a többség úgy gondolja, hogy túl sok pénzt nem érdemes ruhákra költeni, azonban ha az a kérdés, hogy ha megtehetnék, sokat költenének-e ruhákra, akkor már nagy részük nem lenne ilyen megfontolt, ami nem meglepő, hiszen aki igazán ad a megjelenésére, annak mélyen a pénztárcájába kell nyúlnia.

Ha az öltözködés szabályozását az iskolai dokumentumokban próbáljuk tetten érni, az általam megvizsgált házirendekben rendszerint kétféle változattal találkozhatunk. Az egyik eshetőség, hogy kevésbé konkrét módon kerül említésre a megjelenés; ennek lényege általában, hogy az iskolai életnek megfelelő vagy másokat nem zavaró öltözékben jelenjenek meg a diákok. Ezek a kitételek azonban kellően elnagyoltak ahhoz, hogy bárki a saját ízlése szerint értelmezhesse azokat: míg egy pedagógusnak egy mélyebb dekol-tázs már „nem az iskolába való”, addig egy diáknak ez még bőven belefér. A másik változatban (rendszerint egyházi iskolákban) nagyon határozottan fogalmazzák meg a kívánatos megjelenést, a szoknyák centiméterbeni hosszától kezdve a nem elfogadott ruhadarabokig (például fiúknak rövidnadrág).

Természetesen kérdés, hogy az intézmények mennyire vannak tisztában a hatályos jogszabályokkal, illetve az iskola hatáskörével ezekben a kérdésekben. A 1993. évi közoktatási törvény 10. paragrafusában szerint „a tanuló joga személyiségi jogait, így különösen személyiségének szabad kibontakoztatásához való jogát, önrendelkezési jogát, cselekvési szabadságát, családi életéhez és magánélethez való jogát az óvoda, az iskola, illetve a kollégium tiszteletben tartása, e jogának gyakorlása azonban nem korlátozhat másokat e jogainak érvényesítésében, továbbá nem veszélyeztetheti a saját és társai, a nevelési-oktatási intézmény alkalmazottai egészségét, testi épségét...” A feketére festett köröm ebben az értelemben a személyiség megnyilvánulásának szerves részét jelenti.

A közoktatási törvény a pedagógusok számára is tartalmaz útmutatást ebben a kérdésben: „a pedagógus joga, hogy saját világnézete és értékrendje szerint végezze nevelő, illetve nevelő és oktató munkáját anélkül, hogy annak elfogadására kényszerítené vagy készítené a gyermeket, tanulót...” (1993. évi..., 19. §). Azaz a tanár a diákokra nem kényszerítheti rá az öltözködés szabályait még akkor sem, ha ezt jóhiszeműen tenné.

Bíró Endre (1998, 86.) vizsgálatai szerint aggaszó, hogy sok iskolában a házirend erkölcsi, illetve az iskolán kívüli magatartással kapcsolatos szabályokat is megfogalmaz. Az ezek mögött meghúzódó pedagógiai szándék érthető, ám ezek a kérdések nem tartoznak a házirend szabályozási körébe. Az ékszer-, hajviselet rendjének házirendbe foglalása egyszerűen túlszabályozás, melynek az a következménye, hogy az iskola nem tud egyszerűen működni. Ha a házirend magába foglalja az iskolai külső megjelenéssel kapcsolatos szabályokat, s ezeket a diák megszegi, úgy vele szemben fegyelmi eljárást kell indítani, ami viszont nem felel meg a törvényi szabályozásnak.

A megjelenés iskolai szabályozása azért is kényes kérdés, mivel a diákok számára nem megengedett dolgokat a pedagógusok önmagukra nézve nem feltétlenül tekintik érvényesnek, hiszen számtalan tanár festi a haját, lakkozza a körmét, vagy hord akár miniszoknyát, ezért azonban nem indítható fegyelmi eljárás, legfeljebb elmondható, hogy a

miniszoknya mint tanári öltözék nem normaszzerű az adott iskola falai között. Ugyanakkor a megjelenés nemcsak a diákok esetében fontos önkifejezési eszköz, hanem a pedagógusok körében is, és akár egy tanárnak is lehet tetoválása, piercingje, ami a diákoknak a legtöbb iskolában nincs megengedve vagy legalábbis nincs elfogadva/támogatva. Emellett nem szabad elfeledkezni az önértékelési, étkezési zavarokkal küzdő fiatalok emelkedő számáról; véleményem szerint ez is egy olyan kérdés, amelyre a pedagógiának válaszai kell legyenek.

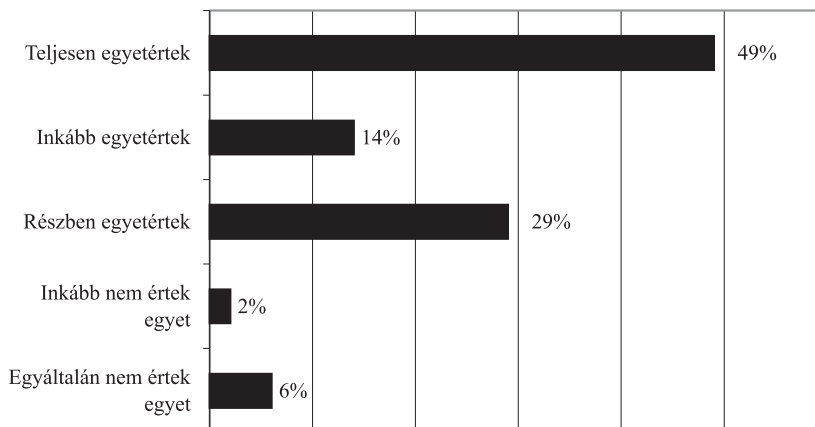
Megkérdeztem a tanárokat is, és a diákokat is, hogy szerintük fontos-e szabályozni az öltözködést az iskolában (2. táblázat):

2. táblázat. Mennyire fontos a diákok öltözködésének szabályozása?

Fontos a diákok öltözködését szabályozni az iskolában?	
Tanárok	Diákok
Fontos 50%	Mindenképpen 4%
Nem fontos 29%	Részben 53%
Nem válaszolt 21%	Nem 43%

A tanárok nagy része (50 százalék) úgy gondolja, hogy az öltözködést szabályozni kell, és az a 21 százalék sem elhanyagolható, aki nem válaszolt; róluk nem tudni, miért nem foglaltak állást ebben a kérdésben. Ez az eredmény jelzi a jogi szabályok nem kielégítő ismeretét és a helyi szabályozás hiányát is.

Ezzel szemben a diákok nagy része teljesen vagy részben elutasítja ezt a kérdést – úgy tűnik, a gyerekek jobban érzik e szabályozás jogszerűtlenségét, és mindenki válaszolt is a kérdésre, tehát állást tudtak foglalni. Ezek az adatok azért is érdekesek, mert a pedagógusokhoz képest a tanulók markáns szembenállást mutatnak a szabályozással szemben, hiszen a 43 százaléknyi „nem” választ adó az összes megkérdezettnek csaknem a fele, míg az a 4 százalék, aki szerint „mindenképpen szükséges”, elenyésző mennyiség a többséghez képest. Ami a „részben szükséges” válaszadókat illeti, ez az „arany középutat” jelenteni, de a 3. ábra jól illusztrálja ennek a kijelentésnek az esetlegességét:

3. ábra. Magánügy-e a diák öltözködése?

Az egyet nem értők száma itt már összesen csak 8 százalék, a többiek valamilyen mélységig egyetértenek ezzel az állítással. Felmerül a kérdés, hogy amennyiben a pedagógusok nagy része szükségesnek érzi az iskola beleszólását a diákok megjelenésébe, a

diákok azonban úgy gondolják, hogy „senkinek semmi köze hozzá, hogy mit veszek fel”, akkor ezt a törekvésüket hogyan tudják érvényesíteni vagy akár elfogadtatni. Vizsgálatom kérdései nem térnek ki arra, hogy mi történik abban az esetben, ha a házirend ugyan nem szabályoz, de a pedagógus mégis úgy érzi, hogy egy adott diák nem megfelelően öltözött fel. A diákok elbeszélései szerint a tanárok ilyenkor gyakran tesznek bántó, megálázó megjegyzéseket, vagy akár utasítják a tanulót a zavaró elem eltávolítására, például a smink lemosására, ami jogosan bántja az érintetteket.

Érdeemes megvizsgálni, hogy miért tartják fontosnak az öltözködés szabályozását a pedagógusok és a tanulók (3. táblázat).

3. táblázat. Miért fontos az öltözködés szabályozása?

Tanárok	Diákok
Jó ízlést kövessék: 52%	Kihívó ruhák miatt: 46%
Elvonja a figyelmet: 16%	Mert a házirendbe benne van: 27%
Nincs otthoni támpont: 8%	Az iskola intézmény: 18%
Befolyásolja a viselkedést: 8%	Egyes ruhákban nem illik: 9%
Közösséghez tartozás miatt: 8%	
Rivalizálás elkerülése miatt: 8%	

A jó ízlés mint kategória első helyen szereplése szembeütő, már csak azért is, mert ez nagyon szubjektív fogalom: mindenkinek az egyéni ízlése, ingerküszöbe dönti el, hogy mi az, ami belefér, és mi az, ami nem, illetve a diákok és a pedagógusok erről alkotott képe nem feltétlenül esik egybe. A tanulók ezzel szemben a kihívó ruhákat említették a leggyakrabban, tehát ez az a kategória, ami számukra is zavaró lehet. Többen írták a gyerekek közül, hogy azért kell szabályozni, mert az iskola egy intézmény, és mint ilyet, tiszteletben kell tartani, nem lehet akármiben megjelenni falai között.

A képet tovább árnyalja a „nem fontos” választ adók indoklása is (4. táblázat):

4. táblázat. Miért nem fontos az öltözködés szabályozása?

Tanárok	Diákok
Nem engedhetik meg maguknak: 33%	Mindenki maga döntse el, hogy mit vesz fel: 59%
Csak kirívó esetben szükséges: 33%	Magánügy: 16%
Úgyis tudják, hogy mit vehetnek fel: 17%	Nem mindenkinek telik: 6%
Személyiség kifejezésének eszköze: 17%	A diákok úgyis jól öltöznek: 5%
	Mindenkinek más a stílusa: 5%
	Önkifejezés: 4%
	Attól még lehet jó tanuló: 3%
	Úgysem tartanak be: 2%

A tanárok nagy része úgy gondolja, hogy a diákok úgysem engedhetik meg maguknak, hogy kedvük szerint öltözködjének, így ez a probléma nem merülhet fel, illetve, hogy csak a kirívó eseteket kell szabályozni. Itt persze ismét a „kirívó” terminus tartalma a kérdés, hiszen ez szintén meglehetősen szubjektív. A tanulók válaszaik megfelelték egymásnak a 3. ábra adataival, azaz az öltözködést személyes kérdésnek tekintik, amelybe szertartunk az iskolának ne legyen beleszólása. 2 százalék írta azt, hogy felesleges a szabályozás, hiszen azt úgysem tartanak be a diákok.

Kutatásomban törekedtem arra, hogy pontos képet alkossak arról, hogy mit takarhatnak az olyan tág fogalmak, mint például az „iskolai életnek megfelelő” öltözet, ezért feltettem egy nyitott kérdést a pedagógusoknak és a diákoknak, remélve, hogy konkrét kategóriákat említenek majd (5. táblázat).

5. táblázat. Az iskolai életnek megfelelő öltözködés

Milyen öltözékben nem jelenhet meg egy diák az iskolában?	
Tanár	Diák
Túl szoros, kihívó ruha: 32%	Túl szoros, túl rövid: 53%
Szakadt, piszkos: 25%	Szakadt, koszos: 22%
Ízléstelen: 13%	Melegítő: 10%
Ünnepélynek nem megfelelő: 3%	Talpig fekete: 4%
Évszaknak nem megfelelő 3%	Piercing: 4%
Korosztálynak nem megfelelő: 3%	Festett haj: 2%
Feliratok, ábrák: 3%	Punk: 1%
Furcsa hajviselet: 3%	Erős smink: 1%
Tetoválás, piercing: 3%	Bármí: 3%
Mozgásnak nem megfelelő: 3%	

A kapott eredmények ebben az esetben részben rimeltek egymásra, hiszen a „túl kihívó” és a „koszos” kategória mindkét csoportnál megjelent az első helyeken. Ez az eredmény jól jelzi, hogy a szexualitás túlzott megjelenése az iskolában nem helyes, illetve az alapvető higiénia megléte is fontos mindkét fél számára. Valószínűsíthető, hogy e két jelenség előfordult az általam vizsgált intézményekben, hiszen ilyen nagy számban nem említették volna pusztán teoretikus megfontolásból, közvetlen tapasztalatok híján. Érdekes, hogy a piercinget, tetoválást mindkét csoport említette, már csak azért is, mert a testékszerek egyre elterjedtebbek a fiatalok körében. Az általam megkérdezett diákok 4 százalékának van testékszere vagy tetoválása, 36 százalékuknak nincs, de szeretne, ami azért viszonylag magas szám, tekintve, hogy általános iskolásokról van szó. Egyre több szülő engedni meg 14–15 éves gyermekének, hogy tetováltasson, vagy piercinget tetessen be, míg régebben általában egyszerűen megtiltották.

A tanárok öltözködése

Úgy gondolom, azért fontos a tanárok öltözködésével foglalkozni, mert – a személyes példaadás jelentőségén túl – az elsődleges információ, amit a diákok a pedagógusokról szereznek, a megjelenésükön keresztül, bizonyos vizuális ingerként éri őket, erről a kérdéstről azonban sem a tanárképzés során, sem a későbbiekben nem esik szó. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy jó volna, ha a tanároknak tudatosulna ennek a hatásnak a jelentősége, és esetleg megpróbálnának élni a megjelenés adta nevelő hatásokkal. A médiának és a fogyasztói társadalomnak köszönhetően a gyerekeket egyre több inger éri a megjelenéssel kapcsolatban, a képernyőről áltökéletes emberek néznek le rájuk, azt sugallván: csak az lehet boldog és sikeres, aki külsőleg hibátlan; erre a jelenségre véleményem szerint a pedagógiának óhatatlanul reagálnia kell.

Az általam megkérdezett pedagógusok 76 százaléka számára nagyon fontos a pedagógus megjelenése, és az így válaszolók mindegyike azt írta, hogy azért, „mert a tanár példa”. Csupán 12 százalékuk válaszolta azt, hogy fontos, de nem annyira: itt egyenlő arányban említették, hogy azért, mert az a lényeg, hogy a tanár szót értsen a diákokkal, illetve, hogy a szakmai magatartása legyen példa. Senki nem válaszolta azt, hogy nem fontos, ellenben 12 százalék nem válaszolt erre a kérdésre, a tanár példamutatása tehát az általam megkérdezettekben tudatosult, és talán jelzi is a pedagógusok ilyen irányú igényét.

A példamutatás nagyon is időszerű kérdés, hiszen a mai példaképek egyáltalán nem olyanok, mint amilyenek két-három generációval ezelőtt voltak. E változásban pedig feltűnően nagy szerephez jutnak a különféle üzleti szempontok is, hiszen a gyerekek immár önálló fogyasztói csoportot alkotnak, célzott termékekkel és reklámokkal. A mai példaképek ugyanis oly módon „aktivizálnak”, hogy a külsőségeknek való megfelelés érdekében állandóan újabb és újabb termékek fogyasztására ösztönöznek (Mihály, 2006). Rá-

adásul amilyen gyorsan felkap valakit a média, olyan gyorsan tudja ejteni is, ami pedig egyet jelent azzal, hogy az addigi lelkes követők tüstént más ideál után néznek; a példaképek relativizálódnak, gyakori bukásuk azt is eredményezheti a fiatalokban, hogy úgy érzik, nem éri meg példaképet választani, hiszen úgyis csak csalódást okoznak (*Szvetelszky*, 2004). A reklámok, a média számára az általam vizsgált korosztály is célcsoporttá vált, már csak azért is, mert ez az egyik, a divatra legérzékenyebb korosztály, és talán a leginkább kiszolgáltatott a reklámok hatásainak.

A diákok 34 százaléka válaszolta azt, hogy „nagyon fontos” a pedagógusok megjelenése, 43 százalékuk számára „fontos, de nem annyira”, és 23 százalék írt, hogy „nem fontos”. Azok közül, akik a „nagyon fontos” választ adták, a legtöbben (33 százalék) szintén a példaadást említették, ami szépen rímel a tanárok válaszára. Ezen kívül szerepeltek még a következő kategóriák:

- Akkor a diákok arra figyelnek, hogy hogyan néz ki: 18 százalék
- Jól kell kinéznie: 16 százalék
- Rájuk is legyenek érvényesek a szabályok: 11 százalék
- Jobb benyomást kelt, ha jól néz ki: 11 százalék
- Tisztelje meg a diákokat, hogy megfelelően öltözik fel: 9 százalék
- Határozottságot tükröz: 2 százalék

Meglepően átgondolt megállapítások ezek a tizenéves fiataloktól: azt a szabadságot, amit önmagukkal szemben elvárnak, hogy tudniillik senki ne szóljon bele a megjelenésükbe, nem csak önmagukra, hanem a tanárookra is érvényesnek érzik. Ugyanez nem mondható el a pedagógusokról (lásd például: festett haj tiltása). Másrészt az az igény, hogy a szabályok mindenkire egyaránt érvényesek legyenek, jelzi, hogy a gyerekek igazságérzetét nem szabad figyelmen kívül hagyni ezen kérdések vizsgálatakor. Kérdés, hogy vajon a tanárookban felmerül-e, hogy az öltözetükkel akár meg is tisztelhetik a tanulóikat.

Akik a „nem fontos” válasz adták, ezt az alábbiakkal indokolták:

- A tanárok is szabadon öltözzenek: 37 százalék
- A tanítás a lényeg: 19 százalék
- Nincs beleszólása a diákoknak: 17 százalék
- Nem érdekel: 12 százalék
- Első benyomás a lényeg: 10 százalék
- Nekünk sem szabják meg, hogy mit vegyünk fel: 5 százalék

Megkérdeztem azt is a tanulóktól egy nyitott kérdésben, hogy szerintük milyenek kellene lennie a tanárok megjelenésének; itt is a konkrét kategóriákra voltam kíváncsi. Az alábbi eredmények születtek:

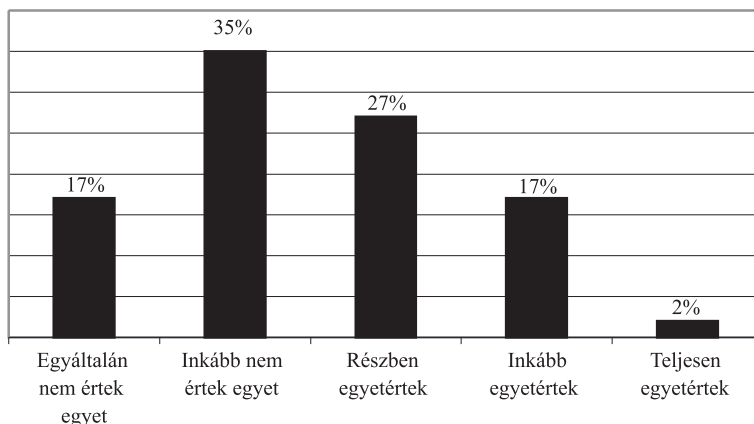
- Ápolt, elegáns: 28 százalék
- Ne legyen kihívó: 20 százalék
- Szoknya, szép felső: 12 százalék
- Amivel példakép lehet: 9 százalék
- Ahogy jól érzi magát: 8 százalék
- Szépnek és tisztának: 8 százalék
- Mindegy: 6 százalék
- Kövesse a divatot: 4 százalék
- Ne annyira visszafogott, mint most: 3 százalék
- Így pont jó: 2 százalék

Elgondolkodtató, hogy a fenti kategóriák nagy része a nők megjelenésére vonatkozik: úgy tűnik, a férfiakkal szembeni elvárások ezen a téren nem olyan magasak. Az is lehetséges, hogy ezek a válaszok azért születtek, mert a női ruházatkodás sokrétűbb, mint a férfi, így látványosabb is. Emellett érdemes volna megvizsgálni, hogy a társadalom milyen képet alakított ki a férfi és a női megjelenéssel kapcsolatban, és ez hogyan jelenik meg az iskolák életében, illetve hogy a sztereotípiák mennyire határozzák meg ezt a kérdés-

kört. Ez azért is érdekes lehet, mert ezen kategóriák között több a kézzelfogható, konkrét leírás, mint a diákok megjelenésével kapcsolatos kérdésnél.

A pedagógusok által közvetített, leggyakrabban említett nevelő hatások között a megjelenés kevésbé van jelen. Meggyőződésem, hogy mind a képzésben, mind a gyakorlatban méltánytalanul kevés szó esik a nevelői hatásrendszer eme eleméről, annak ellenére, hogy a diákok számára nagyon fontos lenne a tanári példamutatás, melyben a tanáruk olyan példát mutat, ahol a harmonikus személyiség külső jegyei is megjelennek.

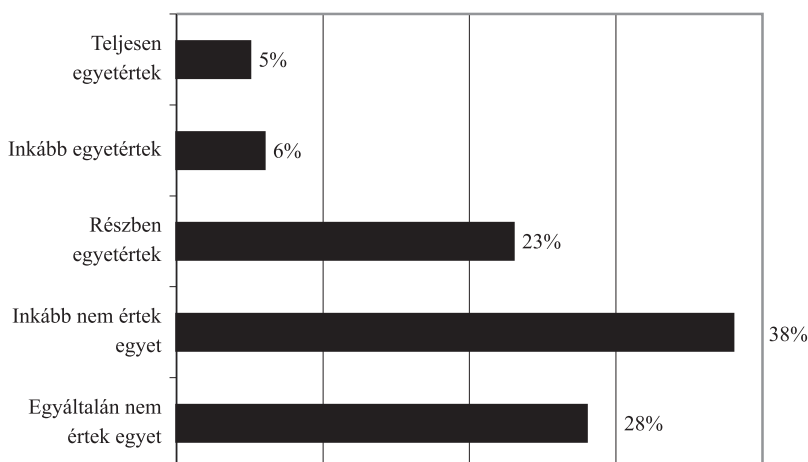
A következő kérdéssel (4. ábra) a diákok esetleges előítéletességét szerettem volna megvizsgálni, tekintve hogy a pszichológiában számtalan kutatás bizonyította, hogy milyen fontos a külső az emberek megítélésében.

4. ábra. A diákok előítéletei a tanárok megjelenésével kapcsolatban

Az eredmények azt mutatják, hogy a diákok fele ezzel az állítással – ha csak részlegesen is – nem ért egyet, azonban a másik fele igen, ami jól mutatja a megjelenés vizsgálatának létjogosultságát.

Ezt követően a kérdést leszűkítettem a konkrét pedagógusokra (5. ábra).

5. ábra. A diákok véleménye tanáraik öltözködéséről

Erre a kérdésre is minden diák válaszolt, tehát meg tudják ítélni a tanáraik megjelenését, ráadásul 34 százalékuk szerint a tanáraik általában rosszul öltözöttek. Szeretném lezögezni, hogy kutatásom nem arra irányul, hogy a tanároknak valamiféle megjelenési előírást állítson fel, vagy azt sugallja, hogy öltözködésüknek tökéletesnek kell lennie. Sokkal inkább szeretném felhívni a figyelmet az öltözködésben rejlő nevelő hatásokra, a diákok érzékenységre e témával kapcsolatban, illetve a tudatosság fontosságára. Természetesen nem várható el a pedagógusoktól, hogy a gyerekek szája íze szerint öltözzenek, viszont a tanulóktól sem, hogy ezeket a jelenségeket figyelmen kívül hagyják. Egy nem megfelelő ruházati elem akár egy egész tanóra erejéig el tudja terelni a diákok figyelmét, nagymértékben megnehezítve ezzel a tanítási folyamatot.

Összegzés

Napjainkban minden a megjelenés körül forog: az étkezés, a ruházkodás, egyes használati eszközök, mint például a mobiltelefonok vagy a zenelejátszók mind azt szolgálják, hogy az egyén minél vonzóbb legyen mások szemében. A plasztikai sebészet lehetővé teszi, hogy bárki, aki megengedheti magának, akár új arcot vagy testet „csináltasson”, szembeszállva a természet törvényeivel, miközben kozmetikai eljárások tömkelege hivatott a tökéletes testet megteremteni. Ebben a világban a gyerekek a legkiszolgáltatottabbak, és nem feltétlenül vannak megfelelő eszközeik arra, hogy ezeket a negatív hatásokat ellensúlyozzák. Mindemellett a megjelenés a személyiség kifejezésének eszköze, és véleményem szerint nemcsak a szabályozás szintjén lenne szükséges figyelni rá, hanem a mögöttes tartalmak szintjén is.

Minden egyes öltözködési stílus jelöl valamely értékrendet: ezek rendszerint ártatlan dolgok (például állatvédelem), de előfordulhatnak szélsőségek is, melyekkel a pedagógusnak tisztában kell lennie. Nem mindegy, hogy egy diák egyszerűen csak egy alternatív irányzatot képvisel, vagy esetleg fasiszta eszméket követ, és a fajgyűlöletet népszerűsíti. Már csak ezen és hasonló szélsőségek miatt is jó volna, ha a pedagógusok képesek lennének azonosítani az értékrendszert az öltözködés mögött, mert amíg egyszerűen csak minősítik az adott megjelenést, addig egy sor fontos dolog elveszhet a nevelési folyamatban. Az elővizsgálatot azért is tartottam fontosnak, hogy meggyőződhessenek arról, hogy érdemes-e vizsgálni a megjelenés kérdéskörét, illetve hogy melyek azok a témakörök, melyeket bővebben is kutatni lehet. A továbbiakban szeretném a kérdőíves vizsgálatot kibővíteni, és egy nagyobb mintán alkalmazni, az intézmények ide vonatkozó dokumentumait bővebben elemezni, és a részt vevő megfigyelés módszerével megvizsgálni egy-egy osztály belső működését, a diákok és a pedagógusok egymásra gyakorolt hatását a megjelenéssel kapcsolatban.

Irodalom

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról (1993).
 Bíró Endre (1998): *Jog a pedagógiában*. Pedagógus-továbbképzési Módszertani Központ – Jogismereti Alapítvány, Budapest.
 Bíró Endre (2006): *Jogok az iskolában – 2006*. Jogismereti Alapítvány, Budapest.
 Horváth-Szabó Katalin (1999): Az iskolai konfliktusokról. In: *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
 Ligeti György (2006): A jogállam polgárai. *Új Pedagógiai Szemle*. 2007. január 7-ei megtekintés, <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2006-04-tal-Ligeti-Jogallam>.

Ligeti György (2000): Konfliktus és szabályalkotás. *Új Pedagógiai Szemle*. 2007. január 7-ei megtekintés, <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2000-12-ta-Ligeti-Konfliktus>.
 Ligeti György (é. n.): *Értékek helyett érdekek. Értékátadási folyamatok a mai magyar középiskolában*. 2006. november 7-i megtekintés, http://www.szochalo.hu/index.php?id=772&no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=101317.
 Mihály Ildikó (2006): „Hősfogyatkozás” vagy modelterror? Adalékok a példaképválasztások folyamatához. *Új Pedagógiai Szemle*. 2007. január 7-ei meg-

tekintés, <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2006-01-vt-Mihaly-Hosfogyatkozás>.

Nyitrai Imre (2003): Példa-kép-teleség, avagy ki lesz ma tűzoltó, katona és vadakat terelő juhász? *Fordulópont*, 4.

Preuss-Lausitz, Ulf (1997): A fiatalok világa a posztmodern társadalomban. 2007. január 11-ei megtekintés, <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=1997-07-vt-Lausitz-Fiatalkok>.

Pálhegyi Ferenc (1998): *Pedagógiai kalauz*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.

Szvetelszky Zsuzsanna (2004): Láttuk, hallottuk, másoltuk. In Büki Péter – Szollár Zsuzsanna (szerk.): *Értékek és mértékek. Fordulópont*, 2–3.

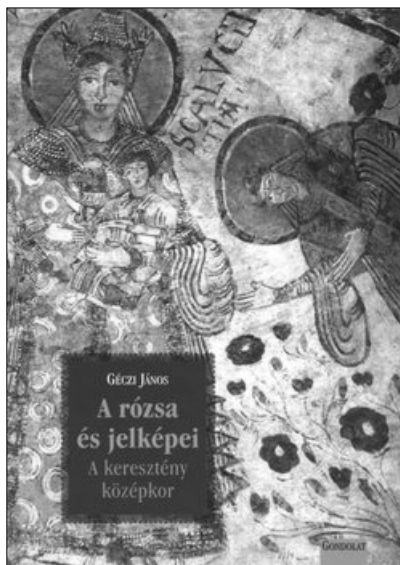
V. Komlósi Annamária (1999): *Nem vagy egyedül*. Osiris Kiadó, Budapest.

A Gondolat Kiadó könyveiből

iskolakultúra könyvek

1. **Kamarás István:**
Krisnások Magyarországon (1998)
2. **Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa:**
A szöveg megközelítései (1998)
3. **Andor Mihály – Liskó Ilona:**
Iskolaválasztás és mobilitás (2000)
4. **Csányi Erzsébet:**
Világirodalmi kontúr (2000)
5. **Fóris Ágota (szerk.):**
Olasz nyelvi tanulmányok (2000)
6. **Takács Viola:**
A Galois-gráfok pedagógiai alkalmazása (2000)
7. **Szépe György:**
Nyelvpolitika: múlt és jövő (2001)
8. **Andor Mihály (szerk.):**
Romák és oktatás (2001)
9. **Baska Gabriella – Nagy Mária – Szabolcs Éva:**
Magyar tanító, 1901 (2001)
10. **Tüske László (szerk.):**
Muszlim művelődéstörténeti előadások (2001)
11. **Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa:**
A multimediális szövegek megközelítései (2002)
12. **Kárpáti Eszter – Szűcs Tibor (szerk.):**
Nyelv-pedagógia (2002)
13. **Reisz Terézia – Andor Mihály (szerk.):**
A cigánység társadalomismerete (2002)
14. **Fóris Ágota:**
Szótár és oktatás (2002)
15. **H. Nagy Péter (szerk.):**
Ady-értelmezések (2002)
16. **Kéri Katalin:**
Nevelésügy a középkori iszlámban (2002)
17. **Géczy János:**
Rózsahagyományok (2003)
18. **Kocsis Mihály:**
A tanárképzés megítélése (2003)
19. **Gelencsér Gábor:**
Filmolvasókönyv (2003)
20. **Takács Viola:**
Baranya megyei tanulók tudás-struktúrája (2003)
21. **Lajtai L. László:**
Nemzetkép és iskola, 1777–1888 (2004)
22. **Franyó István:**
Biológiai műveltségünk (2004)
23. **Golnhofer Erzsébet:**
Pedagógiai nézetek Magyarországon, 1945–1948 (2004)
24. **Bárdos Jenő:**
Nyelvpedagógiai tanulmányok (2004)
25. **Kamarás István:**
Olvasásügy (2005)
26. **Géczy János:**
Pedagógiai tudásátadás (2005)
27. **Révay Valéria (szerk.):**
Nyelvészeti tanulmányok (2005)
28. **Pukánszky Béla:**
Gyermekszemlélet a 19. században (2005, 2006)
29. **Szépe György – Medve Anna (szerk.):**
Anyanyelvi nevelési tanulmányok I. (2005, 2006)
30. **B. Nagy Ágnes – Medve Anna – Szépe György (szerk.):**
Anyanyelvi nevelési tanulmányok II. (2006)
31. **Géczy János:** Az iskola kultúrája: nevelés és tudomány (2006)
32. **Kelemen Elemér:** A tanító a történelem sodrában (2007)
33. **Medve Anna – Szépe György (szerk.):**
Anyanyelvi nevelési tanulmányok III. (2008)
34. **Boros János:** Filozófia! (2009)

A Gondolat Kiadó könyveiből

